

(Ne)kultura dialoga med Slovenci

Splošni cilji Evropskega leta medkulturnega dialoga (2008) so:

- *spodbujanje medkulturnega dialoga kot procesa, ki krepi sposobnost vseh tistih, ki živijo v EU, da delujejo v bolj odprtem, a tudi bolj kompleksnem kulturnem okolju, kjer v različnih državah članicah, **kakor tudi znotraj vsake posamezne države članice soobstajajo različne kulturne identitete in prepletenosti;***
- *poudarjanje medkulturnega dialoga **kot priložnosti prispevati k raznoliki in dinamični družbi** in izkoristiti priložnosti, ki jih ta ponuja, ne samo v Evropi, ampak tudi v svetu;*
- *ozaveščanje vseh, ki živijo v EU, zlasti mladim, **o pomembnosti razvoja dejavnega in v svet odprtega evropskega državljanstva,** ki spoštuje kulturno raznolikost in je osnovano na skupnih vrednotah v EU, kakor so določene v členu 6 Pogodbe EU in v Listini o temeljnih pravicah EU;*
- ***poudarjanje prispevka** različnih kultur in izražanja kulturne raznolikosti k dediščini in načinom življenja v državah članicah.* (Evropski parlament in Svet Evropske unije, Odločba št. 1983/2006 ES.)

*Zelo sem zadovoljen, da so se problemi rešili s pogajanjem, kar dokazuje zrelost in odgovoren pristop njihovih udeležencev. To nam daje dobro osnovo, da se bodo tudi v bodoče vsa vprašanja te vrste rešila s pogajanjem. **V Sloveniji moramo gojiti kulturo dialoga in sposobnosti za sporazumevanje. Tega imamo še veliko premalo.*** (Danilo Türk, predsednik RS. Izjava ob uspešnem zaključku pogajanj med socialnimi partnerji)

Kakšna ironija, pomisli človek, da Slovenci predsedujemo Evropski uniji prav v letu, ki sta ga evropski parlament in Svet evropske unije razglasila za leto medkulturnega dialoga. Če smo namreč kje pod pragom še sprejemljivega, smo v kulturi dialoga in sposobnosti sporazumevanja. "Tega," kot ugotavlja predsednik države, "imamo še veliko premalo." Po drugi strani pa je sovpadanje slovenskega predsedovanja EU in leta medkulturnega dialoga izjemna priložnost, da gremo Slovenci vase, se izmerimo, spremenimo smer in napravimo potrebne korake h kulturi dialoga in ustvarjalnega sožitja.

Diagnoza predsednika države je bila podana v zvezi z uspešnim dogovarjanjem med socialnimi partnerji, ki so takrat dosegli kompromis in se izognili slabšanju medsebojnih odnosov, dragi stavki in zastrupljanju družbene klime v državi. Ker socialnih razmer ni mogoče izolirati od splošnega stanja duha v deželi, je upravičeno meniti, da velja predsednikova ugotovitev za vso družbo. Ali povedano drugače: tako na socialnem področju kot na drugih - političnem, kulturnem, idejnem, religijskem idr. - bo več kulture dialoga in razumevanja, če jo bo več v splošni družbeni klimi in obratno. Tu smo pravzaprav v spiralastem kroženju ali navzgor ali navzdol: vsako področje prispeva pozitivno ali negativno k celoti in ta povratno deluje na posamezno področje. Rečemo lahko, da bo kakovost osebnega in družbenega življenja rasla sočasno in sorazmerno z rastjo kulture dialoga v vseh segmentih družbe od medčloveških odnosov do najširših družbenih odnosov. Kulturo dialoga oblikujejo po eni strani ljudje v medsebojni interakciji, po drugi strani pa so ljudje pod vplivom nezavednih ali

nemišljenih mehanizmov, ki jih (in)formirajo, da ne rečem formatirajo. V razpravi se ne bom spuščal na osebno področje, kjer imajo v usposobljenosti za dialog pomembno vlogo čustva in volja, izobrazba in prepričanja, inteligenca in dobrohotnost, občutek varnosti in sprejetosti ... Ustavil se bom pri nemišljenih mehanizmih, in sicer pri zgodovinskih in s tem prigradnih, nenujnih, in antropoloških, strukturnih, ki so povsod, kjer je človek, vendar pa jih ta lahko v precejšnji meri oblikuje.

1. Razdiralna dediščina "bojev"

Če bi bilo treba z vidika kulture dialoga povzeti z eno besedo malodane poldrugo stoletje slovenske zgodovine, bi ta beseda bila "boj", in sicer kot nasprotje dialoga. Do druge svetovne vojne je bil to "kulturni boj", ki mu je sledil "razredni", temu pa "boj za demokracijo" in z njim vzpostavljanje kulture dialoga, ki se otepa smrtonosne dediščine prvih dveh bojev.

Zloglasni "kulturni boj" naj bi po liberalnem in komunističnem zgodovinopisju začel na Slovenskem dr. Anton Mahnič, goriški profesor teologije. Toda za zgodovinarja Janka Prunka to ni tako razvidno. "*Kljub vsemu povedanemu moramo danes ugotoviti, da nimamo jasnega konkretnega odgovora, kdo je na Slovenskem začel kulturni boj, kdo je imel večji interes in ga je bolj vztrajno vzpodbujal in kdo je imel od njega večjo korist. Edini kolikor toliko objektivni odgovor bi bil, da je kulturni boj v slovenski politiki (...) škodil tako katoliški kot liberalni strani in slovenskemu narodu kot celoti*" (2006: 20). Če so se z Mahničevim nastopom začeli "duhovi ločevati" idejno, pa so bili že pred njim dejansko razdeljeni in so razumni ljudje tožili, "da je na Slovenskem močno narobe, ker je pravi 'ravs in kavs' med katoličani, zlasti duhovniki in svetnimi gospodi liberalci" (Prunk 2006: 24). Kul-

turni boj, kot pravi Igor Grdina "*evocira in opredeljuje niz medsebojno povezanih akcij ter reakcij, ki jim je uspelo spremeniti obličje 'raja pod Triglavom' - pri čemer pa so njihove meje oziroma robovi tako tematsko kot časovno težko opredeljivi. Gre za izrazito 'večsektorski' pojav, ki je prodril globoko v pore vsakdanjega življenja*" (2006: 34). V različnih slovenskih deželah je imel ta boj različne razsežnosti in moč, najbolj pa se je razmahnil na Kranjskem. Če je Cerkev hotela s tem bojem ohraniti prednostni položaj, ki ga je imela dotlej v družbi, pa tudi "*liberalci niso goreli samo za 'narod, omiko in svobodo', ampak tudi za svojo osebno in strankarsko ekonomsko in politično moč. Vsaj druga generacija liberalcev po letu 1880 (Tavčar, Hribar, Tiller itd.) je znala dobro materialno poskrbeti zase*" (Prunk 2006: 30).

Ta "ravs in kavs", ki je v grobem potekal med katoliškim taborom na eni strani in njegovimi nasprotniki (liberalci in socialisti) na drugi strani, so komunisti leta 1945 radikalno in krvavo prekinili ali s fizično ali z družbeno-politično likvidacijo drugače mislečih. Če je "kulturni boj" potekal v obliki brezobzirne polemike in je posledično slabil politično enotnost in moč Slovencev tako v avstro-ogrski kot jugoslovanski monarhiji, pa je "razredni boj", ki so ga bojevali slovenski komunisti s pozicije totalitarne oblasti, preskočil z ideološko-političnega področja na področje terorja. Sopotnik in simpatizer komunistov, pesnik Edvard Kocbek, je kmalu po "osvoboditvi" dojel, da je zavladal "komunofašizem", za katerega so značilni: "prigoljufana oblast, kanibalsko uničevanje, blazna antivatikanska gonja, rastoče divjanje zoper Cerkev in vero ..." Nazadnje so brezobzirnega zatiranja in teptanja deležni vsi. "*Letos (1952) ne bo božiča niti v mestih niti na deželi. Po tovarnah morajo delati, v uradih prav tako, v šolah je pouk ... Ponekod ne bodo niti polnočnic imeli. Tisti,*

Špela Bevc: Pot, Skrabin, 2007.

ki prinese za božič smrečico, ga zapro in mu drevesce odvzamejo. Po trgovinah so poskripli rozine, nakit, svečke in božična darila. Ljudje nimajo bele moke, kjer pa je, je njena cena blazno poskočila. Vse to pa bo na razpolago takoj po 25. decembru. Tega nismo nikoli niti v sanjah pričakovali, s čimer nas tepe partija osmo leto po osvoboditvi ... Ljudje so potrti, kakor še niso bili ...” (Kocbek 1987).

Uničevalna strast komunistov se ni zastavila pri političnih nasprotnikih in poli-

tično brezbriznih, ampak je svojo smrtno raboto nadaljevala v lastnih vrstah. Pred štirimi leti so izšli spomini Angele Vode (1892-1985), publicistke, defektologinje, soustanoviteljice OF, komunistke, feministke in prevajalke. V recenziji *Skritih spominov* (Nova revija, 2004) v Mladini je Bernard Nežmah zapisal:

Angela Vode je najtemnejša plat vladavine tovarišev Kardelja, Kidriča, Kraigherja in družčine. Je primer usode intelektualca, ki je

misli s svojo glavo. Da bi bilo še huje: je komunistka in antifašistka, ki so jo degradirali njeni lastni soborci. Ženska, ki je s svojim delom utelešala najbolj svetle strani gibanja, je bila za partijo neprebavljiva. Zakaj? - Ko je l. 1939 Stalin podpisal pakt s Hitlerjem, ni sledila partijskim direktivam in je še naprej agitirala zoper nacizem. Ekspresno so jo vrgli iz partije in kasneje po spravi široki antihitlerjanski koaliciji tudi iz OF.

Njeni spomini so pretresljivi, ko opisuje, na kakšne načine so jo nekdanji tovariši degradirali, zapirali, ji jemali človeško in profesionalno dostojanstvo. Knjiga je kronika slovenskega komunizma in njegove grozljive nehumanosti do drugačnih. Predstavljajmo si staro gospo, ki pride iz povojnih zaporov, brez za preživetje zadostne penzije, a ji je prepovedano početi to, kar zna: predavati in pisati. Da pride do pisalnega stroja, je projekt dimenzij pristanka na Luni. A zdaj grozljivka najvišje vrste: da bi preživel, je primorana svoje članke za male denarje prodajati teoretičarkam komunistične partije, ki jih potem neženirano objavljajo pod svojimi imeni.

Delo, ki ne ponuja bralnega veselja, ampak spoznanje o trpki resnici zgodovinskega obdobja, ki svojim nasprotnikom ni naklonilo človečnosti.

Mladinin kolumnist pronicljivo zazna ob individualni usodi Angele Vode vso sprevrženost partije, njenega delovanja in učenja. "Knjiga je kronika slovenskega komunizma in njegove grozljive nehumanosti do drugačnih. ... spoznanje o trpki resnici zgodovinskega obdobja, ki svojim nasprotnikom ni naklonilo človečnosti."

Duhovni in telesni potomci komunistov, ki so od svojih "očetov" podedovali z razrednim bojem in revolucijo prigrabljeno družbenopolitično in ekonomsko moč, zdaj dopovedujejo drugim Slovencem, naj pustijo preteklost pri miru in naj ne preštevajo kosti. In vendar prav ti isti razlagajo, kako je treba ravno to opravi v Srebrenici, Ruandi ... Resnica je pač, da

tako kakor telesno zdravje ogrožata v sto letih naložen cink in kadmij v celjskih, še zlasti teharskih tleh, ravno tako ogrožajo duhovno zdravje naše družbe zločini, krivice, strah, sumničenje, nezaupanje ipd., ki jih je komunistični režim prizadevno odlagal v družbeno ozračje skozi desetletja. Kako pride človek, ki je zašel, na cilj, če ne tako, da v obratni smeri prehodi stranpot v obratni smeri, pri tem pa si pozorno ogleda kraj, kjer je skrenil s prave poti, da se drugič ne bi več zmotil? Kako pomaga psihoanaliza, če ne tako, da se človek z obujanjem osebne zgodovine sooči s travmami, ki jih je odrinil, jih predela in pospravi, kamor sodijo? Terapevtsko vrednost za sedanjost ima tudi narodova preteklost, če se ljudje z njo odkrito spoprimejo. Francozi so npr. svojo revolucijo iz leta 1789 vsaj trikrat temeljito pretresli, pretehtali in nanovo interpretirali. Nove razmere so namreč zahtevale ponovno osvetlitev dogajanja pred 200 leti, da ne bi postal ovira za zdrav razvoj francoske družbe.

Nič bolj ne zastruplja odnosov med Slovenci, jih usodno razdvaja in preprečuje razmah kulture dialoga kakor čas razrednega boja in revolucije. A ne zato, ker so bili dogodki tragični in dramatični za številne ljudi; podobne reči so se dogajale in se še povsod. V 90-tih 20. stoletja sta bila genocida v Ruandi in Srebrenici, vendar je mednarodna javnost pomorjenim priznala status žrtev, odgovorne za pomore pa pripeljala pred Haaško sodišče in tiste, ki so bili spoznani za krive, obsodila. Pri nas se ni zgodilo nič podobnega, ker še vedno velja partijska interpretacija zgodovine, ki ne razglša za izdajalce, sovražnike, izmečke ipd. le žrtve komunističnega terorja, marveč tudi njihove sorodnike, potomce, znanke, krajane in sovornike. Noben dialog ni mogoč, nobene kulture dialoga ni, če ljudje sami ne smejo povedati, kako so oni živeli, doživljali, videli in razumeli čase, za katere partijska interpretacija pravi, da so bili časi napredka, svobode, enakosti in bratstva.

Dokler večina, ki ji je partija odvezla pravico glasu, ne bo povedala svoje plati zgodbe in ne bo ta vključena v novo interpretacije preteklosti, nas bo le-ta dušila in se bomo zaradi nje delili in spopadali naprej.

Zgodovinar Jože Dežman vidi rešitev iz zadušljive in destruktivne situacije v spravi.

... izglasujmo spraven referendum. Imamo zgodovino, kjer se pojavi projekt revolucije, ki uveljavi zapoved: Umori! Ropaj! Laži! Na spravnem referendumu bi morali glasovati o tem, ali naj to še drži ali pa se bomo držali vesti, ki ukazuje: Ne ubijaj! Ne kradi! Ne laži! Pa ne bomo s tem prav nič spreminjali zgodovine. Churchill je v Angliji še zmeraj angleška ikona, a o njem povsem resno razpravljajo kot o zasvojenecu, alkoholiku, depresivcu, o njegovih prismuknjenih odločitvah. Kot o človeku pač. In takšen človeški odnos do zgodovine bi morali imeti tudi Slovenci. Imamo bleščeče 20. stoletje in čas je, da se o nekaterih stvareh dogovorimo, na primer kakšen je odnos oblasti do človekovega življenja, ali se mu država lahko vtika v zasebnost ali ne, ali se nemočnim in zapostavljenim pomaga, kakšen je odnos do manjšin ... (2005).

Po sesutju komunizma kot politične in idejne diktature je potihnilo govorjenje o razrednem sovražniku, pa tudi tisto o notranjem in zunanjem, ker je večina vendarle hotela imeti pluralno demokracijo in priti v Evropo. Zaradi teh sprememb je prenehal tudi razredni boj in predsednik prve pluralne skupščine dr. France Bučar je končno mogel razglasiti konec državljanske vojne. Toda borci razrednega boja, ki so si z njim zagotavljali totalitarno oblast pol stoletja, se niso dali in so se spet vrgli v boj, da bi prigrabljene privilegije obdržali zase in svoj "novi razred". Kontinuiteta, kot poimenujejo nekdanji komunistični tabor, ne izbira sredstev in med drugim zopet obudi "kulturni boj", kakor da bi po pol stoletja še vedno imeli nek katoliški tabor, ki obvladuje družbo in ima nad-

njo monopol. Propagandni stroj kontinuitete je do nedavna prikazoval Demos, pomladne stranke, Cerkev in vse, ki jim je za demokracijo, kot revanšiste, fašiste, izdajalce, kolaborante, domobrance, stremuhe ... In znova oživil izključujoče in nedialogske miselne in vedenjske vzorce, ki so v času osamosvojitvenih prizadevanj skorajda izgini- li. Ti demoni preteklosti, ki jih del politike brezobzirno obuja za ohranjanje oblasti - *divide et impera*, so danes največja ovira za sproščeno družbo, v kateri bo pluralnost zaželena in razumljena kot priložnost. Zato prizadevanja za resnično demokracijo še zdaleč niso končana, gojenje kulture dialoga pa je šele na začetku.

Razmislek pokojnega predsednika Janeza Drnovška o ujetosti v "stare vzorce" in o osvoboditvi iz njih nakazuje enega osnovnih pogojev za vzpostavljanje kulture dialoga pri nas.

Govorili ste v različnih terminih, o prijateljski ločitvi npr. med državo in verskimi skupnostmi, ne o ločitvi, ki bi bila izključevalna, sovražna, ki bi vnaprej predpostavila neke konflikte in stalen kulturni boj (...). Torej odnos, ki lahko včasih vsebuje tudi konflikte, vendar se ti lahko razrešujejo v dialogu na podlagi medsebojnega spoštovanja in upoštevanja medsebojnega priznavanja. Prepričan sem, da bo tak dialog rodil dobre in konstruktivne, za družbo in državo koristne sadove. Pri tem pa se je res treba včasih ali pa velikokrat otresti nekaterih preteklih vzorcev našega obnašanja, razmišljanja, stereotipov, s katerimi smo morda kar vsi ali pa vsaj večinsko obremenjeni iz preteklosti (...). Če se nam bo uspelo izviti iz starih vzorcev, potem bomo lahko res vzpostavili kakovosten dialog in odnose v naši državi.

2. "Za strpen dialog različno mislečih zmanjkuje kisika" (Jančar)

Do referendumu, ki ga predlaga zgodovinar Dežman, (še) ni prišlo, do sprave, ko bi se srečali okrog skupnih vrednosti naše ci-

Špela Bevc: Vznožje, Skrabin, 2007.

vilizacije in v njihovi luči presojali človeška dejanja in razmere v družbi, tudi (še) ne. To žal pomeni, da pluralne družbe še nismo sprejeli ne v načelu ne v praksi. Pluralnost predpostavlja namreč skupne splošne etične - se pravi nadideološke in skupinske - vrednote, in šele pod takšnim vrednostnim obzorjem lahko "cveti tisoč cvetov". V nasprotnem primeru se ima kaka ideološka skupina za najvišje merilo, ki se mu morajo podrejati vsi

drugi. V naši zgodovini je Osvobodilna fronta (OF) tipičen primer tega. V tej združbi se je ena od njenih sestavin, komunistična partija, razglasila za merilo, vodilo, in partnericam določila podrejen položaj in vlogo. In čeprav imajo nekateri dediči tega neslavnega početja polna usta govorjenja o pluralnosti in strpnosti, jo dopuščajo le toliko in tako dolgo, dokler imajo oni vodilno vlogo v družbi, diktirajo njeno življenje in skladno s svo-

jimi koristmi določajo, kaj je prav in kaj ne za vso družbo, za vse ljudi.

Kaj torej hoče povedati tisti, ki spravlja zaupne diplomatske dokumente v javnost? Opozarja nas, da v Sloveniji še vedno obstajajo ljudje, ki se v veliki meri identificirajo z nekdanjimi oblastniki, ne režimom. Druži jih prepričanje, da jih je "Usoda" izbrala za to, da nam vladajo in dopovedujejo, da smo lahko srečni, ker jih imamo. Spominjam se prvih dni po zmagi Demosa, ko sem pred Namom srečeval svoje nekdanje politične komisarje z orožnih vaj. Bili so veliko mlajši od mene in so se med nami vrteli s kurirski torbicami ter poskušali delati vtis. V glavnem so se prilizovali višjim poklicnim oficirjem. Ker jim ni bilo jasno, kaj se dogaja, so se med seboj nekaj dni pozdravljali. "Si že postal član Karitas?" Še danes mi ni povsem jasno, kaj jim je Karitas pomenil. Očitno jim je bila ta beseda neka aluzija na cerkev, na one, ki so njihove spravili z oblasti, skratka na drugačne, ki jim bodo sedaj vladali. Zgodbe o teh iracionalnih fantih ne bi pripovedoval, če ne bi ob zamenjavih vlade LDS opazal pri nekaterih podobne reakcije. Poudarjam! Gre za nekaj vidnih posameznikov, ne za splošno podobo, vendar so ti najbolj vpadljivi. Ko obračunavamo s sedanjo vladjo, pade v oči najprej njihov pogled, ki ne more skriti najgloblje prizadetosti. Način govorjenja dokazuje, da se govorec ne kontrolira. Iz njega bruha strast obupa in prezira. Obupa, ker se je zgodilo, in prezira, ker so njegovo nekdanje delo prevzeli ljudje, ki že po naravi in izvoru za nekaj takega niso primerni. Dejstvo, da ima nasprotnik doktorat, da so mu svetovni odri domači kot domača dnevna soba, je kvečjemu njegova pomanjkljivost, ne prednost.

Zaradi stalnih in množičnih napadov nanj v pismih bralcev, je Jančar prenehal s pisanjem. Ne zaradi piscev debilnih pisem, ampak zaradi urednikov, ki so ga povabili k sodelovanju, potem pa nanj spuščali trope popadljivcev in zmerjavcev. Tudi sam sem pisal redno petkovo kolumno v Dnevnik. In ker

se mi je dogajalo enako kakor Jančarju, sem po več letih odložil pero. Kaj naj rečem? Razočaran? Ne, ampak streznjen, spregledal sem igro ... In predvsem žalosten, da je pri nas še toliko tovrstne podlosti, ki sem jo bil vajen v komunizmu, v demokracijo pa gotovo ne sodi.

Pisatelj Drago Jančar je zaradi stalnih napadov na svoje pisanje prenehal pisati za Delo in je to pojasnil v zadnji kolumni. To začne s pripovedjo, kako so iz nekega dnevnika vprašali na nek urad: "Čemu oz. s kakšnim razlogom je v častni odbor (za Trubarjevo leto) uvrščen Drago Jančar"? Potem pa nadaljuje:

*Zadeva s tistim vprašanjem bi bila seveda obrobna neumnost, če ne bi bila tako značilna za deželo, ki jo je zajelo splošno politično preštevanje in razvrščanje v nazorske in strankarske predale, v kateri ustvarjanje ne pomeni nič in kjer za strpen dialog različno mislečih zmanjkuje kisika. Kultura v najširšem pomenu besede, združena z znanjem in sposobnostjo za refleksijo, se umika pred nevednostjo, nerazgledanostjo in sposobnostjo za surovo obračunavanje. "Ne dvomim," piše Trubar Adamu Bohoriču 1. avgusta 1565, "da dobro poznaš in neredko obžaluješ nesrečno kulturno zaostalost naše domovine, saj je prava sramota, kako se vsepovsod šopiri zaničevanje do lepih umetnosti in zanemarjanje duhovne izobrazbe". Stanje duha, kot bi rekli danes, stanje duha v tej domovini Trubar imenuje "bedno barbarstvo" in tudi sam ga pogosto tako občutim. Divja politizacija in neusmiljen boj za kapital **teptata vsak normalen in strpen pogovor**, poteptala sta "lepe umetnosti" in "duhovno izobrazbo". Včasih se mi zdi, da so se razbohotali provincialni besji, ki jih Trubar tako opisuje: "Takšna zavist namreč, sovraštvo, hudobija, ošabnost, napuh, objestnost, častihlepnost in pohlep po denarju, ki prihaja od hudiča in od naše pokvarjene narave, so zanesljiva znamenja, predhodniki in glasniki propada in pokvarjenosti naše domovine."*

Domovina od Trubarjevih časov ni propadla, nasprotno, rasla je in vzcvetela, tudi v prihodnosti ne bo propadla. Mislim pa, da v njej človeku, ki želi govoriti javno in velikokrat drugače od večine, marsikdaj ni dosti lažje kakor v Trubarjevem, Cankarjevem ali Kocbekovem času. Mislim tudi, da je v tej deželi veliko pametnih, modrih in strpnih ljudi. Mnoge med njimi poznam, zato vem, da se jih zmeraj več pred "bednim barbarstvom" umika v svoje umetniško ali znanstveno delo, nekateri kratkomalo v zasebno življenje.

3. Zavest in praksa enakovrednosti

Če se kot voznik osebnega avtomobila na ozki cesti srečate s tovornjakom, se največkrat zgodi, da tovornjak kar leze naprej, vi pa se previdno umikate na stran ali celo pomikate nazaj. In če vam sopotnik očita vaše početje, češ da imate prav toliko pravic na tej cesti kakor tovornjakar in da ste z njim enakopravni, boste skomignili z rameni ali vzdihnili, da drugače pač ne gre.

Za dialog ni dovolj samo enakopravnost. To demokracija res vsem zagotavlja, a zato ni kultura dialoga nič višja. Da bi do resničnega dialoga prišlo, je nujna tudi enakovrednost. Če bi tudi vi vozili enak tovornjak, bi verjetno srečanje na ozki cesti potekalo s podobnimi napori z obeh strani. Dokler pa vi nimate enake moči kakor sogovornik, vam nobena enakopravnost ne zagotavlja enakovrednega položaja. Informativni dialog je pod taktirko bolj informiranega, pogajalski dialog pod taktirko spretnejšega govorca ... In ker pri nas divja tudi kulturni boj, povejmo, da je ta "pod taktirko bolj nasilnega in brezobzirnega" (Muhovič 2006: 85). Te nesimetrične in neuravnotežene oblike dialoga niso same po sebi nič napačnega, kadar potekajo tam, kjer je njihovo mesto. Ker imamo prav s tovrstnimi dialogi največ izkušenj - od otroštva, prek šole do službe -, smo se ob njih privadili na odmik, zvižac-

nost, kritičnost in nezaupljivost. Preučevalci totalitarizma pravijo, da ta deluje zato, ker se ljudje tudi v njem najdejo, in sicer zato, ker nagovarja vrsto človeških teženj. Slehernik v njem ni le podrejen in tlačен, ampak je tudi komu nadrejen in ga po mili volji tlači: sleherniku je omogočeno, da se v določenih odnosih počuti mali Stalin, mali Tito ... Totalitarizem goji kulturo monologa, v njem vlada enoumje tistega, ki ima monopol nad družbeno močjo.

Demokracija, ki je zanikanje totalitarizma in njegova alternativa, pa temelji na drugačnih odnosih, na vzajemnosti, zato goji kulturo dialoga, partnerstva, dogovarjanja; družbena moč in oblast sta v njej razpršena, razdeljena med ljudi. Sleherni koncentracija oblasti je nevarna, če ni tudi koncentracije protiblasti. Zato demokracija ne stoji na menjava podrejenosti in nadrejenosti, marveč na enakopravnosti in enakovrednosti; tako npr. številčno šibkim, kot npr. narodnostnim manjšinam, zakon omogoča posebne pravice, da bi bili enakovredni z večino. Vloga in položaj žensk v družbi sta v primerjavi z moškimi deficitarna, zato se poskuša moč žensk okrepiti s posebnimi pravicami, kot npr. kvotami za volilne liste ipd., da ne bi bile samo enakopravne, marveč tudi enakovredne moškim. Prav tako se danes govori o pravicah ljudi s posebnimi potrebami, bolnikov, otrok ...

Pri nas se vse preveč ohranjajo stari totalitarni vzorci človeških in družbenih odnosov. Če je v našem družbenem življenju kultura dialoga na zelo nizki ravni, smo za to odgovorni vsi. Premalo se namreč zavedamo, da smo se naučili živeti v nesimetričnih vrstah odnosov in smo jih ponotranjili. Še vedno se enim zdi normalno, da so vodilni, in še vedno se drugim, večini, zdi normalno, da so drugorazredni, da nimajo kaj reči in povedati, razen da se jezijo in bentijo, kar pa ni nikomur mar, saj nima to nobene teže v družbi. Premik od kulture monologa h kul-

turi dialoga se bo zgodil, če se zavemo, kako podlegamo priučenim starim vedenjskim in mišljenjskim vzorcem. Zares je treba vzeti pregovor: *Kar se Janezek nauči, to Janezek zna*. V totalitarizmu smo se naučili živeti v kulturi monologa in čeprav se je sistem sesul, živimo in prakticiramo naprej, kar smo se v njem naučili. Tu se mi zdi, da je še eden od vzrokov, zakaj še vedno prevladuje kultura monologa, *glajhšaltunge*, in ne dialoga. Ker vsi ponavljamo "stare vzorce", kot pravi dr. Drnovšek, zato težko preskočimo v tisto vrsto dialoga, ki predpostavlja tudi enakovrednost, ne le enakopravnost sogovornikov. "Take situacije so na primer dialogi med enako pametnimi, izobraženimi in etično izoblikovanimi ljudmi različnih prepričanj, nazorov, konceptov in izročil" (Muhovič 2006: 85-86). To pa nenazadnje pomeni, da bomo morali spremeniti tudi podobo o sebi in drugih. Kot člani demokratične družbe se bomo morali bolj zavedati ne le lastne enakopravnosti, marveč tudi enakovrednosti z vsemi drugimi. To pomeni, da se bodo nekateri morali prenehati imeti za bolj enakopravne in večvredne od njihovih sodržavljanov, vsi drugi pa se bodo morali prenehati imeti za manj enakopravne in manjvredne od tistih, ki jim te reči dopovedujejo in jih silijo v tak položaj.

Za nas kristjane, katoličane, pa takšna sprememba vedenjskih in mišljenjskih vzorcev pomeni, da bomo končno vzeli resno veso vest, evangelij, o tem, da smo vsi brez izjeme ljubljene božji otroci, z enakim dostojanstvom in poslanstvom, bratje in sestre med seboj. To kar v posvetni govorici imenujemo kultura dialoga, se v naši krščanski imenuje ljubezen do Boga, bližnjega in sebe.

"Kot Božji izvoljenci, sveti in ljubljene, si torej oblecite čim globlje usmiljenje, dobrotljivost, ponižnost, krotkost, potrpežljivost. Prenešajte drug drugega in odpuščajte drug drugemu, če se ima kateri kaj pritožiti proti kateremu. Kakor je Gospod odpustil vam, tako tudi vi odpuščajte. Nad vsem tem pa naj bo ljubezen, ki je vez popolnosti. In Kristusov mir naj kraljuje v vaših srcih, saj ste bili tudi poklicani vanj v enem telesu, in bodite hvaležni. Kristusova beseda naj bogato prebiva med vami. V vsej modrosti se med seboj poučujte in spodbujajte. S psalmi, hvalnicami in duhovnimi pesmimi v svojih srcih hvaležno prepevajete Bogu" (Kol 3,12-16).

Literatura:

- Dežman, Jože. 2005. Oba elementa, patriarhalni in boljševisistični teror ... V: *Mladina*, 28. marec 2005.
- Drnovšek, Janez. 2005. *Pogovori o prihodnosti Slovenije X. Dialog z verskimi skupnostmi*. (14. december 2005). Ljubljana: Urad Predsednika RS.
- Granda, Stane. 2008. Zasmehovalci Slovenije. V: *Demokracija*, 14. februar 2008.
- Grdina, Igor. 2006. *Med dolžnostjo spomina in razkošjem pozabe. Kulturnozgodovinske študije*. Ljubljana: ZRC.
- Kocbek, Edvard. 1987. *Dnevnik 1951-1952*. Zagreb: Globus.
- Muhovič, Jože. 2006. Od kulturnega boja h kulturnemu dialogu. V: *Forum za dialog med vero in kulturo. Kulturni boj na Slovenskem včeraj, danes, jutri*. Ljubljana: Družina.
- Nežmah, Bernard. 2005. Angela Vode: Skriti spomin. V: *Mladina*, 17. januar 2005.
- Prunk, Janko. 2006. Kulturni boj v slovenskem političnem življenju - brez konca in kraja. V: *Forum za dialog med vero in kulturo. Kulturni boj na Slovenskem včeraj, danes, jutri*. Ljubljana: Družina.
- Türk, Danilo. *Izjava ob uspešnem zaključku pogajanj med socialnimi partnerji*. V: Večer, 28. januarja 2008.